

HAZAI TÜKÖR

PAPP ZOLTÁN

SZEGEDI PILLANATOK

... Amelyek vannak, felvillannak, bevilágítják az ember életét. Egy kisváros a világ százezernyi kisvárosa közül. Ezer dologban ugyanolyan, mint amazok, de ezer másban egyszeri, utánozhatatlan és megismételhetetlen. Járjuk végig együtt utcáit, tereit, a múltat és a jelent a látvány és az érzések keltette hangulatokkal összekegyítve a tudat vegykonyhájában.

ÖTVENEZER NÉGYZETMÉTER

Ha jól meggondolom, a római se lehet sokkal nagyobb. Területe ötvenezer négyzetméter. Pontosabban: nyolcvanhétel több. Valószínűleg ennyi helyet foglalnak el az ember lábnyomai, hogyha lassú sétával körüljárja. Közép-Európában az egyik legnagyobb zárt térség — mondtuk róla a két világháború között, amikor előszere-ttel viszonyítottunk mindent kontinensünk reprezentatívabb mércéihez, valószínűleg a büntudatnak attól a szándékától serkenve, amely szellemi elmaradottságunkat szerette volna legalább itt, a léptékek világában kompenzálni. Ma már szerényebben osztályozunk: hazánkban egyike a legszebbeknek. Ez is jól hangzik azért persze, amellet munkát is ad az ember fantáziájának, hadd dolgozzék, azt eldöntendő, melyek is a legszebbek közül azok a bizonyos másíkok, amelyekhez viszonyíthatnánk. Egyben tág teret adhatna így a lehetőségek gazdag variációinak, amelyeket tet-szés szerint csoportosíthat az elfogult avagy az objektív tudat — annak reményében természetesen, hogy vesztésként azért mégse kerülünk ki az esztétikai kategóriák eme következetes végiggondolásából.

Az idők, az ízlések éppúgy változnak, mint az emberek. De e tér képe makacsul állandósult, mintha ellent akarna állni azoknak az erőknek, amelyek — helyesen — nagy lélegzetvétélű lendülettel mindenáron át akarják formálni a város arculatát, a látványnak is egy új összhatású rendjét kívánva így létrehozni. Ha egy, a század-forduló idején élt régi szegedi kikelne sírjából, sok minden idegennek tűnne szá-mára, de itt egészen jól el tudna igazodni. Helyén találná a városházát, a Zsótér-házat, a Kiss Dávid-palotát, a Jerney-házat, a törvényszéket, a Grün Orbán-házat, a takarékpénztár épületét — egyszerűen mindazt, ami egykori évtizedekben egymás mellé sorjázódott, végül kialakítva a négyszög alakot, olyan kulisszát vonva a sza-badon hagyott térség köré, amelyen a neobarokk, az eklektika csakúgy rajta hágyta kézjegyét, mint — sajnos — a szecesszió és — néhol — a stílusalanság. Csak a postapalota nőtt időközben egy emeletnyit, és egy régi ház helyén építették fel a dísztelenségével tüntető, ugyanakkor azonban árkádjaival kissé nagyzó egykori Népbank-palotát, amely hangsúlyozott jellegtelenségével létrehozó kora hasonló ar-culatát példázza.

A takarékpénztár bádognakpólója vasos díszezetével tör az ég felé, mintha ki akarna lyukasztani egy darabkát a fölötté feszülő kékségből. Am egy bizonyos pontnál megállapodik. Még kell elégednie azzal, hogy ráláthat a háztetőkre, amelyek a madártávlat e magasából nézve szeszélyes alakzatot öltenek, enyhe lejtésükkel vagy meredek — néhol derékszögben megbicsakló — kubista síkjaikkal. De a város-háza tornyával nem tud megmérkőzni.

Pusztán a gondolati következtetés végkonklúziója mondatja velem, hogy a város-házak tornyai a templomokkal akarhattak versenyezni. A feltörekvő polgár öntudatának serkentésére törtek ég felé: íme, mi is ki szeretnénk emelkedni az átlagból, mi sem vagyunk akárkik, hadd lássa hát már messziről mindenki, mekkora a hatalmunk, erőnk, vagyonunk, gazdagságunk. Legtöbbjébe harangot is telepítettek, és delenként itt is kibimbamolták a citoyen-dallamot, néha az egyházi melódia ellenpontjaként.

A mi tornyunk azonban későbbi eredetű. Akkor rakták föl ácsozatát, amikor a polgárfeltörekvés már konszolidációvá erősödött, vagy inkább: szelídült. A régi épületnek csak az alapjai maradtak meg, amikor I. — akkor még nem tudták, hogy az uralkodószámozás ezennel befejeződik, ezért tehát: I. — Ferenc József apostoli országálása idején hozzákezdtek a mostani építéséhez. Lechner Ödön és Pártos Gyula képzeletét nem vádolhatjuk földhözragadtsággal. Szabadon szárnyaló fantáziájuk más korok más körülményei közé repítette őket. Talán egy felvidéki város múltjába álmodták bele magukat, terveik köré vetítve egy százlépéses térséget, amelyet középkori oromzatú épületek öveznek, szabadon feltárva szeszélyes díszítésű homlokzataikat. Még a tetőzetre is különleges cserepezet került, amely zöld, barna, lila, kékes árnyalatokban veri vissza az áttetsző holdfényt — szinte arra kényszerítve az embert, hogy már-már hallja-érezkelje az alabárdosok lépte dobbanását, a kardok, lándzsák, vérték csörömpjét. Erre utalnak a vasláncolatok is, amelyeket nehéz kötömbök tartanak. A láncszemek kétöklömnnyiek, és a súlyos alkotmány fenyegetően aláfeszül, majd nyikorogva kileng, ha egy nálánál nagyobb erő kitaszítja nyugalmából. Mint egy hiperbola; olyan egyenlet végeredményeként, amelyet a newtoni mechanika sémaí szerint lehet csak egyöntetűen megoldani. De az álom még nem ért véget. A tervezők koruk gyermekei voltak. Körülményeik is belejátszhattak álmaikba, ezért úgy gondolták, hogy e középkori külső mögött már biedermeier szív dobog. A díszes szobákban spinét szól, és párizsi divat szerint öltözött polgárlányok félrebillent fejjel, álmatagon bámulnak a semmibe, ott vágyaik netovábbját egykor majdan föllelendő. Csak be kell menni a városháza nagytermébe. S ha eltekintünk mindennapjaink helyi törvényhozásának olyan alkalmatosságaitól, mint az elnöki emelvény, a szelíd félkörívű honatyi padsorok, olyan érzésünk támad, hogy bálteremben vagyunk, ahol mindjárt meggyújtják a pompázatos csillárokat, és kezdődik a francia négyes.

Am szükségyszerű, hogy van az álomnak utótörténete is. Ami mintha mégis a tervezőket igazolná. Az idegen test beépült az alföldi város szöveteibe. Nem vetette ki magából a szervezet. Ahogy a koponyát is ki lehet egészíteni egy platinadarabkával, ami — ha úgy vesszük — ráadásul még ezerszerre értékeesebb is a csontnál, úgy lett ez a tornyos-díszes épület ékköve a városképnek; sőt előkép is — sokáig utánzásra nem méltatott — példa arra, hogyan teremthet idegen elemekből is marandandót az emberi fantázia és a pallérozott arányérzék, ha ráadásul — vitatható formaelemeket birtokolva ugyan, de — eredetiségre tör.

Most nyári estéken reflektorok sugárcskéi pásztázzák a zömökségében is kecses tornyot, amely ebben a fényzónben csipkézett körvonalakkal választódik külön sötét háttérétől. Főnt, a zöldesen villódzó körablakokban lustán járnak körbe a mutatók. Még hosszúak a szegedi esték. Csöndjükbe surrogás szövődik. Az építő és a romboló Tisza két, szoborrá merevített vashala szakadatlanul köpi a vizet a mértani alakzatot öltött betonmedencébe, amelyek — ha a szoborjelképét művi úton meghosszabbítjuk — bizonyára a háborgó folyót jelképezik. A páras félhomályban sejtelmesen csillog a víz, olykor hullámok gyűrűznek végig hátán, szeszélyesen nyelve és szétszórva a fényt. Kincsekről, manókról, aranyhalakról, békakirályokról mesélek

lányaimnak, akik tátott szájjal kémlelik a betonteknő rejtelmes mélyeit. Pedig nincs ott más, csak kavics, fületlen gomb, zsebkendődarab, elsüllyedt kishajó, homokozó kanál, egyszóval csupa realitás, amit halomba söpörnek és szemébe dobnak majd, ha a városgazdálkodás emberei ráértükben leeresztik a vizet, hogy tisztára sikálják a betonfeneket.

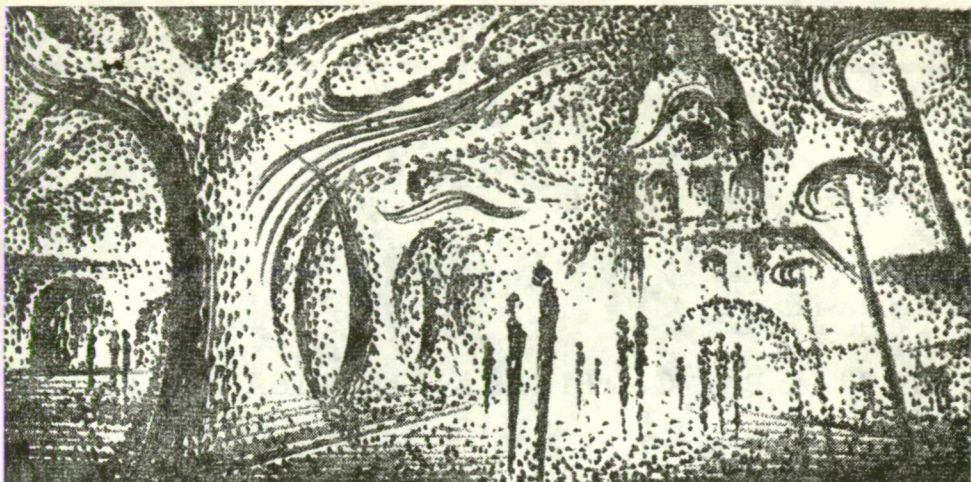
Kilencvenegy évvel ezelőtt embermagasságnyi vagy talán még annál is nagyobb víz hömpölygött itt. Halálra rémült emberek bámultak alá a Zsótér-ház ablakaiból. Amit láttak s megrendülésüket egy író örökítette meg, akkor még azt gondolva, az elemek háborgását háborgó szavak áradatával kell érzékeltetni. Nagylélegzetű mondataiban így a süvöltő szél süvölt, a piszkosan hömpölygő ár piszkosan hömpölyög és a vészharang csakugyan vészjósóló. Talán Fadrusz Jánosnak volt igaza, amikor Tisza Lajost emelvényre helyezte, a mellékalakokat viszont lendületesebb művészi erővel formálta meg.

A most álló házak alapjait mindenesetre a nagy árvíz után rakták le. A törvénytér épülete valóban komor, négy utcára szólóan hirdeti a törvény mindenhatóságát. A sokáig mész- és malterzagú termekben itt akkoriban még a Werbőczy-hármaskönyvre alapozódó törvények szellemében mondták ki a verdiktet elevenek és holtak felett. 1919-ben az ellenforradalmi kormány székhelye volt. A negyvenes évek első felében itt ítélték halálra a Bach-malom felgyújtóit, a diáklányt, aki maga készítette petárdát dobott a délvidéki könyvkereskedés kirakatába. Majd néhány évvel később a párttitkár Kiss Imre gyilkosai élhettek az utolsó szó jogával. 1956 októberének végén körbejártam az épületet, eltűnődve: ha a sors ennyire forgandó és a világ menete ilyen szeszélyes, vajon e makacs körforgás áramába kerülve nem sodródunk-e mi is be e komor falak közé, noha már évek óta azt hittük, hogy az általunk meghatározott körülmények között csináljuk történelmünket; nem kerülünk-e ide, méghozzá úgy, hogy az ellenforradalom fölfalja majd a forradalom gyermekeit, akik közül pedig már sokat a forradalom olykor önpusztító dühe is halálba küldött? ... Ködfátyolos délelőtt volt. A két márványobeliszkhöz tűzoltólétrákat támasztottak: vállalkozó kedvű emberek kalapáccsal próbálták leverni az aranyozott csillagokat. Az obeliszknek tonnányi nehezeke alatt kiskatonák feküdtek, istenben nem híve, így a föltámadás minden reménye nélkül, immár tizenegy éve. Kiskatonák, akik itt haltak meg, akiknek sokszor mellőlük temették levágot karjukat, lefűrészelt lábukat. Ezekben a pillanatokban úgy tűnt, értelmetlenül haltak meg, ráadásul mit sem tudva a személyi kultuszról, amelyről különben sem tehettek.

Pillanatfölvétel — a történelem egy fájdalmasan torz fintoráról. A csillagokat különben nem tudták leverni. Így a tűzoltólétrákat később visszavonták.

A régi portálokra már csak homályosan emlékszem. A „hatósági” húsbolt kirakatában vér csorgott a kampókra akasztott hatalmas húsdarabokból; hitelre lehetett vásárolni a Köztisztviselőknél, ahonnan cselédnányok szállították haza nagy kaskákban a lisztet, cukrot, likőrt, ananászt. Írógépet árult Wirth és Rengei, Sandberg lát-szerész volt. Futballjátékot lehetett pöcögtetni a Párisi Nagyáruház földszintjén és nyikorgó falépcsőn kellett felmenni a félhomályos emeletre, ahol mesefilmeket vásárolhattunk. Hatalmas és titokzatos előcsarnoka volt a Szeged—Csongrádi Takarékpénztárnak, és Pető-sorsjegyet árultak a bank mellett. A várostól kapott pénzen nyitott boltot a városi bérház földszintjén a gólkirály-futballista, a Sóhajok Hídja alatt pedig rendőrszoba húzódott meg.

A rendőrség később visszatért a térre, egy másrmilyen egyenruhában. A nagy-kávéház és szálló így egy időre nélkülözte a vidámságot, amely oly hosszú időn át elválaszthatatlanul a sajátja volt. Zord fegyveres posztolt a stratégiai szempontból igen helytelenül épen hagyott árkádok alatt, ezért aztán inkább a Vörösmarty utcán ballagtunk ki a Tisza-partra, vagy ha nagyon ráértünk, akkor elkanyarodtunk a Vár utca felé. Pedig egy hangversenyterem is volt a nevezett épületben, amelyről a különben igen mértéktartó idegenforgalmi prospektus is azt állította, hogy akusztikailag városunkban a legkitűnőbb. Újra az eltűnődés mentségéhez folyamodva azóta is

SZÜCS ÁRPAD: A SZEGEDI SZÉCHENYI TÉR

gyakran kérdelem önmagamtól: vajon nem tévedünk mi valahol és valamiben, amikor ilyen nagy jelentőséget tulajdonítunk az akusztikának?

A folyó felé különben szűk utcák vezetnek. Ahogy az építész mondaná: kissé rossz a légtérarányuk. Hűvös időben vad, alattomos szelek fújnak erről, végigsöpörve a téren. De amikor eljön a tavasz, erről árad a napfény is. Érezni a vízszagot.

Ilyenkor minden újraéled. Kirakják a székeket — Himnusz bácsi se jön már beguberálni egy-egy üldögélésért a húsz fillért, és Kánya se mutogatja aszott hátsófelét a csúfolódó gyerekhadnak, meg Szúnyog úr se kínálja portékáját nyakába akasztott áruházából —, jönnek és süttetik magukat a nappal a nyugdíjasok, akik legfőlőbb csak véleményükkel vagy inkább rezignációjukkal veszik ki részüket mindennapjainkból. Jönnek a miniszoknyás csajok, a hosszú hajú ifjú fejek, bömbölnek a táskarádiók. Néha még gitárpengés is hallik, meg gyereksírás, ha felbukik a lépteit most próbálgató kislegény.

Itt élünk. Ide jövünk, erre az ötvenezer négyzetméterre. Hogy jó levegőt szívjunk, hogy megnézzük vagy megszóljuk egymást. Jövünk, hogy megmutassuk új ruhánkat, hogy találkozzunk ismerősünkkel. Jövünk, hogy ismerkedjünk, hogy beleszeressünk valakibe. Jövünk, mert szomorúak vagyunk, mert letörtek vagyunk. Jól esik elnézegetni ilyenkor a virágokat, a platánfák lombzatát, a telt combokat, a jótéteményként elővillanó bugyikat. Jövünk.

S este, amikor elcsöndesül már a város, és aki álmos, nyugovóra tér, kinyit a bár is. A házban, ahol vagy százhusz esztendővel ezelőtt hazai történelmet csinaltak, rögtön kezdődik a műsor. Még néhány perc, és a vonzó külsejű hölgy kipattintja ruháján az első kapcsot.

Világvárosiasodunk.

